საქართველოს მეცნიერებათა
ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიისა დ
ინსტიტუტი

კლიო 16

(საისტორიო ალმანახ

АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗ
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ И ЭТН
ИМ. И. ДЖАВАХИВШИ

КЛИО 16

(ИСТОРИЧЕСКИЙ АЛЬМА

отдаленных – в равнине (ბარში) и в горных местност
этого, их урожайность и затраченный там друд были

В Хеви, из-за суровых и изменчивых климат
ний, в основном производили ячмень. Хотя неболь
твом собирали пшеницу, лен и овес.

В условиях малого количества полезных пахо
земель эмпирическая культура их обработки хара
высокими показателями. Вместе с тем, соответстве
ганизованы совместный труд и традиция взаимопом
ществовало в Хеви до тех пор, пока функционир
расль.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატ

1. ვახუშტი ბატონიშვილი, საქართველოს გეოგ
1895, გვ. 115-116.
2. ვალერიან ითონიშვილი, მოხევეების საოჯახ
1970, გვ. 37.
3. ვახუშტი ბატონიშვილი, დასახ. ნაშრომი, იქვე.
4. რ. ხარაძე, ალ. რობაქიძე, მთიულეთის სოფ
თბ., 1965, გვ. 47.
5. ილია ჭავჭავაძე, მგზავრის წერილები, თხზ., ტ
ბები.
6. დასახ. ნაშრომი, იქვე.
7. ს. მაკალათია, ხევი, ტფ., 1934, გვ. 63.
8. ს. მაკალათია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 63-64.
9. ს. მაკალათია, დასახ. ნაშრომი, ცნობები ამო
ავტორის ნაშრომებიდან: Вермишев Х. А., Э
быт государственных уездах, Тифлисской губ
«Материалы для изучения экономического б
ственных крестьян Закавказского края», т. III,
с. 1-282
10. ს. მაკალათია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 18-21.
11. ს. მაკალათია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 44-47.

ლიბითს სარგებლობაში იყო. მცირე და ხელმოკლე ი
არ შეეძლოთ მეეძინათ „ცხვარ-ბატკნად"[14] ღირებული
ფსაბნისოდ დამზადებული ხის გუთანი. გარდა ამისა
პოულიდებლად - სხვისი დახმარების გარეშე არ შეეძლ
რმოებინა მეურნეობა და ისინი ერთიანდებოდნენ შე
ოჯახებთან და ერთობლივად წარმართავდნენ ხვნა-
და მოსავლის აღება-დაბინავების საქმეს, ან ცალკეუ
შათა რიგს. კოლექტიური ძლიერი ხელი იყო საჭირ
სამუშაოების შესრულებისათვის, როგორიც იყო სა
ქვა-ღორღისაგან გარჩევა, ნაკელის გატანა-მობნევა დ

თესვა ასეთი თანმიმდევრობით წარიმართებო
უნაყოფო (ნაბეჩხარ) მიწაზე ითესებოდა შვრია, შემდ
თეს საყანე ადგილებში თესდნენ იფქლს (ჯეური მთის
ამის შემდეგ ქერ-სუნილსა, ბოლოს კი გუნირგგუნალ
(მშრალი ქერი მინარევის გარეშე).

სუნილი შემოდგომაზე (სთოლზე) ითესებოდა,
ნიადაგის თოვლით დაფარვამდე ცოტათი წამოწეულ
მოჯეჯილებულიყო) ნაზარდი, რათა ჯეჯილობაში შ
სიცივეს და სიცივეს შეჩვეული ჯეჯილი გაზაფხულ
იოლად აიყრიდა.

მოსავლის აღებამდე ნათესებს სისტემატურად
ერებდნენ და ხელით ასუფთავებდნენ (გლეჯდნენ)
სხვა სარეველა მცენარისაგან.

ხევში სახნავი ნიადაგი ურწყავია და მოსავლიან
ტესნილად ამინდზე იყო დამოკიდებული. შეხამებულ
რი სითბო და სინოტივე მოსავლის გარანტია იყო.
ნესტიან ზაფხულში ნათესი გვიან მწიფდებოდა და შ
სად მოსავალიც დაბალი იყო.

თბილსა და ზომიერ ამინდში მოსავალი (ქერ
შვრია) აგვისტოში მწიფდებოდა და მოსავლის აღებ
დროისათვის იწყებოდა. მოსავლის აღებაზე ქალები
ბი ერთად მუშაობდნენ, მაგრამ მათ შორის მკაცრად
მიჯნული სამუშაოთა რიგისა. მკიდნენ ნამგლით (ჯენ
გლეჯდნენ ხელით ქალები და მოზარდები. „ჯენცლი
დედაკაცები მკიდნენ", ძნებად შეკვრა - აგება გადა
მაკაცებს ევალებოდათ. ძნებს კრავდნენ ულოთი
ლად აწყობდნენ. აღებული მოსავალი ყანიდან შე

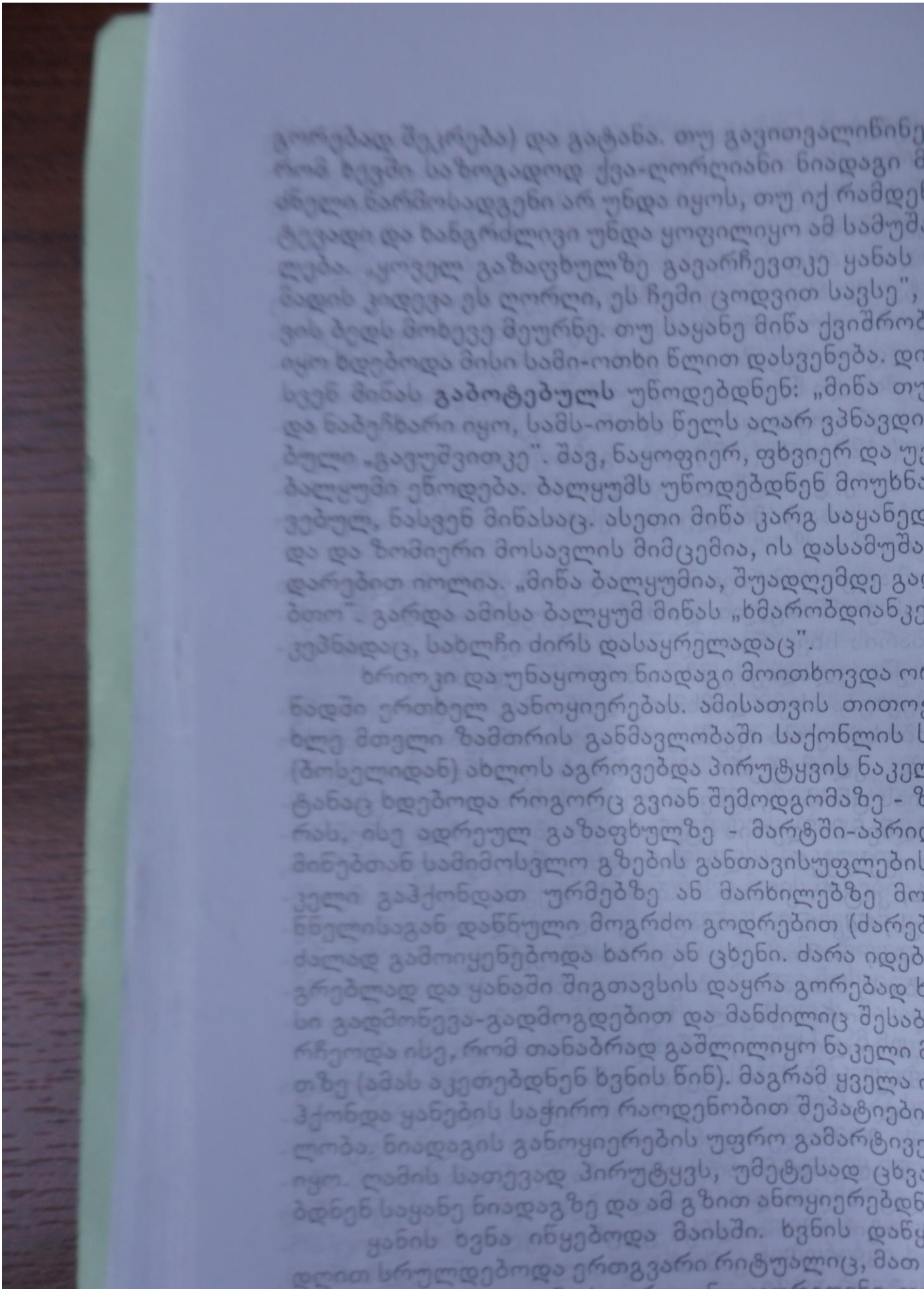

შაბადის ყანა არ ექნების. ვიწროდ ვარნ"[6]. შაბად
ყანა ნიშნავდა ნახევარ დღიურის, ცოტა სახნავ
(ვადატანითაა ნათქვამი: შაბათობით ადრე ამთავ
შაობას, კვირა ძალი იწყებოდა, სამუშაოს მალე მ

ეს სიტყვები ნათლად მოწმობენ ხევში სახნ
მცირესა და უკმარისობაზე და ამით გამოწვეულ
ზე. ამასვე ადასტურებს ს. მაკალათია და აღნიშნ
ვის ფართობის უდიდესი ნაწილი უჭირავს საძო
ლიან კლდეებსა და მყინვარმწვერვალებს, ამიტო
რგისი მიწა აქ ერთობ მცირეა. წინათ ყველაზე
აქ ითვლებოდა, ვისაც სამი დღიურამდის სახნავ
და"[7]. ამასთან აღსანიშნავია ისიც, რომ სახნავი
თავისი მდებარეობით დასამუშავებლად განსხ
გაფანტული იყო პატარ-პატარა ნაკვეთებად რო
ვრებელი სახლის მახლობლად, ისე მოშორებით
მთიან ადგილებში. ამის შესახებ ს. მაკალათია
ნაკვეთები ხევში მთის კალთებზეა მიმოფანტუ
ნთი მდებარეობის მიხედვით ასეთ სახელებს ატა
(მზიანი), ჩრდილი ტელხორი (დაბლობი), ქორთა
რყეთი (ღორღიანი), ტყეთანა (ტყიან-ეკლიანი), წ
ობიანი), ქუდის წვერა (მწვერვალზე) და სხვა[8]. ა
დინარე მათი მოსავლიანობა და იქ გაწეული შრ
ვებული იყო. სახლის პირას მდებარე სახნავი მი
განოყიერება-შეპატიება (საქონლის ნაკელით)
იოლი, ხოლო მოშორებით მდებარე მთის მიწები
მათთან გაძნელებული მიმოსვლისა და აქედან
იქ საჭირო რაოდენობის სასუქის შეტანა რთუ
ბუნებრივია ეს თავის გავლენას ახდენდა მოსავლ

1926 წლის მოსახლეობის აღწერით ს. მაკ
მონმებული აქვს ყაზბეგის რაიონი სულ 1.628 მე
სულით, აქედან ყაზბეგის თემში 1.160 მეკომუ
ლით, ხოლო კობის თემში - 468 მეკომური 3.127
დროისათვის ქერის წარმოებას აქ ძირითადი
მაგრამ ადრე, როგორც ითქვა (XIX საუკუნის მე
მდე) ხევში მოყავდათ ხორბალი, სელი და შვრია
ნაც ქერს ნამყვანი ადგილი ეკავა. ქვეყნის გა
მდევ ადგილზე რთულ კლიმატურ პირობებში

საქართველოს მეცნიერებათა
ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიისა დ
ინსტიტუტი

კლიო 16

(საისტორიო ალმანახ

АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗ
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ И ЭТН
ИМ. И. ДЖАВАХИВШИ

КЛИО 16

(ИСТОРИЧЕСКИЙ АЛЬМА

отдаленных – в равнине (ბარში) и в горных местност
этого, их урожайность и затраченный там друд были

В Хеви, из-за суровых и изменчивых климат
ний, в основном производили ячмень. Хотя неболь
твом собирали пшеницу, лен и овес.

В условиях малого количества полезных пахо
земель эмпирическая культура их обработки хара
высокими показателями. Вместе с тем, соответстве
ганизованы совместный труд и традиция взаимопом
ществовало в Хеви до тех пор, пока функционир
расль.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატ

1. ვახუშტი ბატონიშვილი, საქართველოს გეოგ
1895, გვ. 115-116.
2. ვალერიან ითონიშვილი, მოხევეების საოჯახ
1970, გვ. 37.
3. ვახუშტი ბატონიშვილი, დასახ. ნაშრომი, იქვე.
4. რ. ხარაძე, ალ. რობაქიძე, მთიულეთის სოფ
თბ., 1965, გვ. 47.
5. ილია ჭავჭავაძე, მგზავრის წერილები, თხზ., ტ
ბები.
6. დასახ. ნაშრომი, იქვე.
7. ს. მაკალათია, ხევი, ტფ., 1934, გვ. 63.
8. ს. მაკალათია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 63-64.
9. ს. მაკალათია, დასახ. ნაშრომი, ცნობები ამო
ავტორის ნაშრომებიდან: Вермишев Х. А., Э
быт государственных уездах, Тифлисской губ
«Материалы для изучения экономического б
ственных крестьян Закавказского края», т. III,
с. 1-282
10. ს. მაკალათია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 18-21.
11. ს. მაკალათია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 44-47.

ლიბითს სარგებლობაში იყო. მცირე და ხელმოკლე ი
არ შეეძლოთ მეეძინათ „ცხვარ-ბატკნად"[14] ღირებული
ფსაბნისოდ დამზადებული ხის გუთანი. გარდა ამისა
პოულიდებლად - სხვისი დახმარების გარეშე არ შეეძლ
რმოებინა მეურნეობა და ისინი ერთიანდებოდნენ შე
ოჯახებთან და ერთობლივად წარმართავდნენ ხვნა-
და მოსავლის აღება-დაბინავების საქმეს, ან ცალკეუ
შათა რიგს. კოლექტიური ძლიერი ხელი იყო საჭირ
სამუშაოების შესრულებისათვის, როგორიც იყო სა
ქვა-ღორღისაგან გარჩევა, ნაკელის გატანა-მობნევა დ

თესვა ასეთი თანმიმდევრობით წარიმართებო
უნაყოფო (ნაბეჩხარ) მიწაზე ითესებოდა შვრია, შემდ
თეს საყანე ადგილებში თესდნენ იფქლს (ჯეური მთის
ამის შემდეგ ქერ-სუნილსა, ბოლოს კი გუნირგგუნალ
(მშრალი ქერი მინარევის გარეშე).

სუნილი შემოდგომაზე (სთოლზე) ითესებოდა,
ნიადაგის თოვლით დაფარვამდე ცოტათი წამოწეულ
მოჯეჯილებულიყო) ნაზარდი, რათა ჯეჯილობაში შ
სიცივეს და სიცივეს შეჩვეული ჯეჯილი გაზაფხულ
იოლად აიყრიდა.

მოსავლის აღებამდე ნათესებს სისტემატურად
ერებდნენ და ხელით ასუფთავებდნენ (გლეჯდნენ)
სხვა სარეველა მცენარისაგან.

ხევში სახნავი ნიადაგი ურწყავია და მოსავლიან
ტესნილად ამინდზე იყო დამოკიდებული. შეხამებულ
რი სითბო და სინოტივე მოსავლის გარანტია იყო.
ნესტიან ზაფხულში ნათესი გვიან მწიფდებოდა და შ
სად მოსავალიც დაბალი იყო.

თბილსა და ზომიერ ამინდში მოსავალი (ქერ
შვრია) აგვისტოში მწიფდებოდა და მოსავლის აღებ
დროისათვის იწყებოდა. მოსავლის აღებაზე ქალები
ბი ერთად მუშაობდნენ, მაგრამ მათ შორის მკაცრად
მიჯნული სამუშაოთა რიგისა. მკიდნენ ნამგლით (ჯენ
გლეჯდნენ ხელით ქალები და მოზარდები. „ჯენცლი
დედაკაცები მკიდნენ", ძნებად შეკვრა - აგება გადა
მაკაცებს ევალებოდათ. ძნებს კრავდნენ ულოთი
ლად აწყობდნენ. აღებული მოსავალი ყანიდან შე

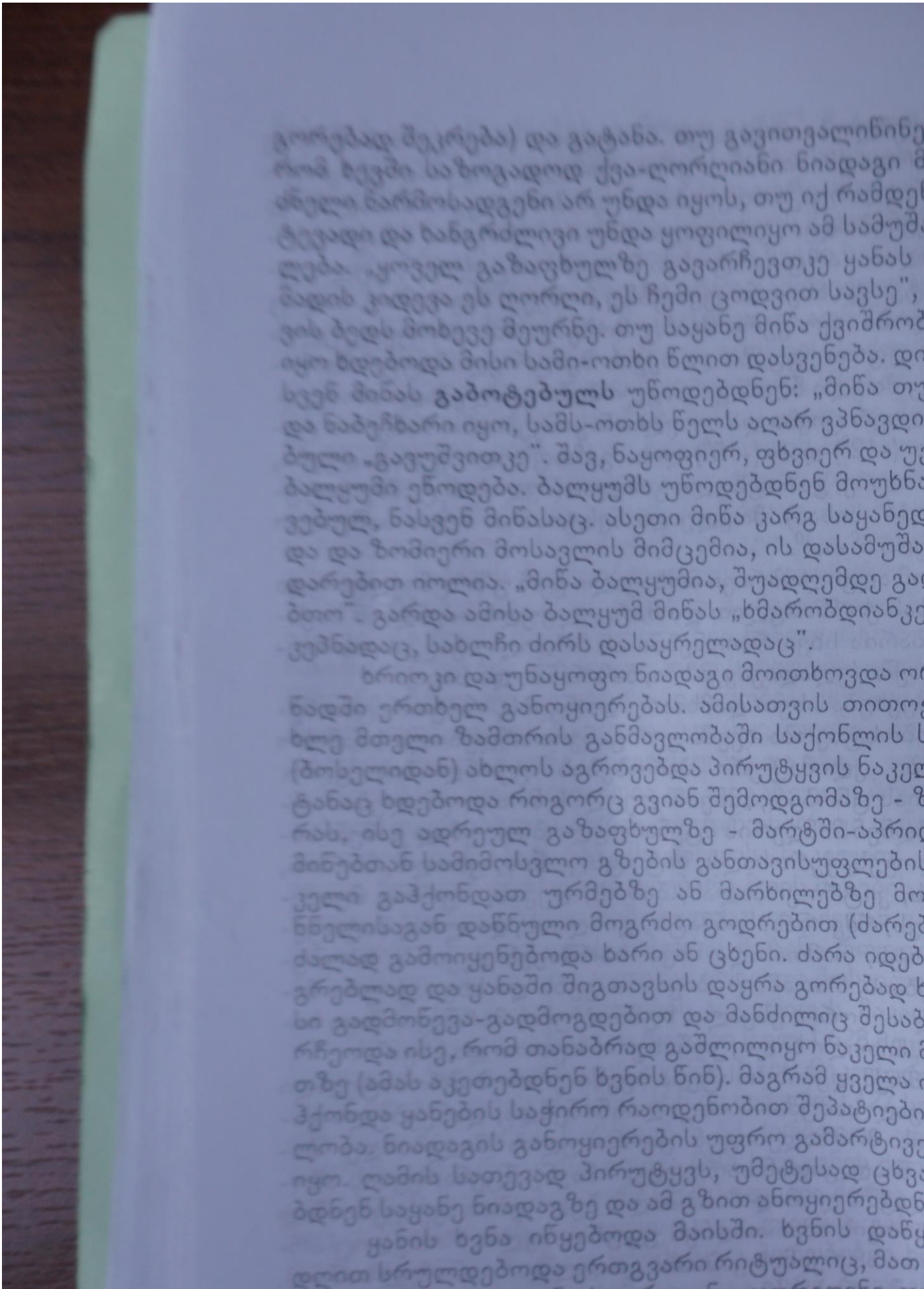

შაბადის ყანა არ ექნების. ვიწროდ ვარნ"[6]. შაბად
ყანა ნიშნავდა ნახევარ დღიურის, ცოტა სახნავ
(ვადატანითაა ნათქვამი: შაბათობით ადრე ამთავ
შაობას, კვირა ძალი იწყებოდა, სამუშაოს მალე მ

ეს სიტყვები ნათლად მოწმობენ ხევში სახნ
მცირესა და უკმარისობაზე და ამით გამოწვეულ
ზე. ამასვე ადასტურებს ს. მაკალათია და აღნიშნ
ვის ფართობის უდიდესი ნაწილი უჭირავს საძო
ლიან კლდეებსა და მყინვარმწვერვალებს, ამიტო
რგისი მიწა აქ ერთობ მცირეა. წინათ ყველაზე
აქ ითვლებოდა, ვისაც სამი დღიურამდის სახნავ
და"[7]. ამასთან აღსანიშნავია ისიც, რომ სახნავი
თავისი მდებარეობით დასამუშავებლად განსხ
გაფანტული იყო პატარ-პატარა ნაკვეთებად რო
ვრებელი სახლის მახლობლად, ისე მოშორებით
მთიან ადგილებში. ამის შესახებ ს. მაკალათია
ნაკვეთები ხევში მთის კალთებზეა მიმოფანტუ
ნთი მდებარეობის მიხედვით ასეთ სახელებს ატა
(მზიანი), ჩრდილი ტელხორი (დაბლობი), ქორთა
რყეთი (ღორღიანი), ტყეთანა (ტყიან-ეკლიანი), წ
ობიანი), ქუდის წვერა (მწვერვალზე) და სხვა[8]. ა
დინარე მათი მოსავლიანობა და იქ გაწეული შრ
ვებული იყო. სახლის პირას მდებარე სახნავი მი
განოყიერება-შეპატიება (საქონლის ნაკელით)
იოლი, ხოლო მოშორებით მდებარე მთის მიწები
მათთან გაძნელებული მიმოსვლისა და აქედან
იქ საჭირო რაოდენობის სასუქის შეტანა რთუ
ბუნებრივია ეს თავის გავლენას ახდენდა მოსავლ

1926 წლის მოსახლეობის აღწერით ს. მაკ
მონმებული აქვს ყაზბეგის რაიონი სულ 1.628 მე
სულით, აქედან ყაზბეგის თემში 1.160 მეკომუ
ლით, ხოლო კობის თემში - 468 მეკომური 3.127
დროისათვის ქერის წარმოებას აქ ძირითადი
მაგრამ ადრე, როგორც ითქვა (XIX საუკუნის მე
მდე) ხევში მოყავდათ ხორბალი, სელი და შვრია
ნაც ქერს ნამყვანი ადგილი ეკავა. ქვეყნის გა
მდევ ადგილზე რთულ კლიმატურ პირობებში

მიწათმოქმედება და მასთან და
ორგანიზაციის ფორმები ხევ

ხევი ვახუშტისეული შეფასებით
ლი ერთეულია და იგი მის სამეურნ
„მთასავლით გველეთამდე"[1]; ანუ „ჯ
გველეთამდე. თუმცა, ხევის გეოგრა
ლეთს სცილდებოდა და ასეთი შეფას
ვილის აზრით, გამოწვეული უნდა ყოფ
რომ: „დარიალის კლდოვან ხეობაში, მ
ეგულებოდა და არც მიწათმოქმედებ
პირობები"[2]. აღწერს რა ხევის სამეურნ
ტი არ ეხება სახნავი მიწის რაოდენობ
მოსავლიანობაზე და აქ გავრცელებულ
ტურებზე მიუთითებს: „ხოლო ჴეობა ჴ
ხორბლისა, ქრთილისა, სელისა, შვრიის

ხევში როგორც სახნავ-სათესი მ
საოჯახო და სათემო სარგებლობის სა
სთან, იყო ხატის ყანები და ეს სისტემა
დაცული.

რ. ხარაძე და ა. რობაქიძე ადას
ლეთ-ხანდო-გუდამაყარში მსგავსი

მიწათმოქმედება და მასთან და
ორგანიზაციის ფორმები ხევ

ხევი ვახუშტისეული შეფასებით
ლი ერთეულია და იგი მის სამეურნ
„მთასავლით გველეთამდე"[1]; ანუ „ჯ
გველეთამდე. თუმცა, ხევის გეოგრა
ლეთს სცილდებოდა და ასეთი შეფას
ვილის აზრით, გამოწვეული უნდა ყოფ
რომ: „დარიალის კლდოვან ხეობაში, მ
ეგულებოდა და არც მიწათმოქმედებ
პირობები"[2]. აღწერს რა ხევის სამეურნ
ტი არ ეხება სახნავი მიწის რაოდენობ
მოსავლიანობაზე და აქ გავრცელებულ
ტურებზე მიუთითებს: „ხოლო ჴეობა ჴ
ხორბლისა, ქრთილისა, სელისა, შვრიის

ხევში როგორც სახნავ-სათესი მ
საოჯახო და სათემო სარგებლობის სა
სთან, იყო ხატის ყანები და ეს სისტემა
დაცული.

რ. ხარაძე და ა. რობაქიძე ადას
ლეთ-ხანდო-გუდამაყარში მსგავსი